

ПРЕДСТАВИ ЗА АЗ-А В
ПСИХОДИНАМИЧНИТЕ
И ТРАНСПЕРСОНАЛНИ ТЕОРИИ
ЗА ЛИЧНОСТТА: СХОДСТВА И РАЗЛИЧИЯ

Красимира Йонкова, Стелиян Славов

VIEWS FOR THE EGO IN PSYCHODYNAMIC
AND TRANSPERSONAL THEORIES OF PERSONALITY:
SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Krasimira Yonkova, Steliyan Slavov

Abstract. Since the birth of psychological science, the Self has been and remains a central phenomenon in the psychic sphere, becoming a fundamental element in the construction of the personality. Over time, many points of view of his understanding are found in the field of the various fundamental psychological theories. This article will examine some of the concepts of the Self in the context of the psychodynamic and transpersonal approaches to the study of the personality, looking for the similarities and differences between these two great approaches in psychological knowledge.

Key words: Self, psychodynamic, transpersonal psychology, personality, theory

Въведение

До днес все още съществува проблемът за структурата на психиката, личността и Аз-а, с техните основни функции и качества. Ако с обособяването си като отделна наука, откъсвайки се от лоното на философията, психологията извоюва правото сама да избира пътя си, то при сблъсъка с обекта на своето изследване – самия субект, тя се изправи лице в лице със своя триумф – получавайки мисията да опознае личността, използвайки не толкова методите на природните и естествените науки, а преди всичко интелектуалните постижения на своите най-проницателни представители – пионерите на големите парадигмални школи.

От грандиозната среща с несъзнаваното и зараждането на психодинамичните концепции до откритията на трансперсоналната „четвърта сила“ психологичното познание продължава неуморно да търси посоки към разбиране на човешката цялост. И дали чрез „скалпела“ на рационалната анализа, или чрез „откровенията“ на интуитивността, тя продължава да открива нови пътища, понякога привидно противоположни, за да утвърждава своя статут на наука, служеща на индивидуалния, обществен и човешки прогрес.

В общ психологичен план е повече от ясно – не може да съществува прогрес без разбиране и определяне мястото на Аз-а в психичната „картография“. Както ни насочва Е. Фром: „Човекът е единственото животно, за което собственото му съществуване е проблем, който трябва да бъде решен и от който той не може да избяга. Той не може да се върне към дочовешкото състояние на хармония с природата; той трябва да продължи да развива своя разум, докато не стане господар на природата и на самия себе си“ (Фром 1995: 36).

А знаем, че господство над самия себе си се постига чрез себепознание, което значи познаване на своя собствен Аз, а в методологически смисъл – познаване на феномена „Аз“.

При разрешаването на този проблем мнозина изследователи са дали разностранен принос в широкото поле на психологията. Настоящата статия ще се спре само на някои от тях в скромния опит да извърши сравнителен аналитико-интерпретативен анализ около проверка на хипотезата, че въпреки времевите и концептуалните различия в основните принципи на психодинамичните и трансперсоналните идеи съществува интегриране на психодиманичните теории за личността в трансперсонални, които ги надграждат и насочват фокуса на личната екзистенция към покоряване на по-висшите нива на човешката индивидуалност.

Представи за Аз-а в психодинамиката на З. Фройд

Психодинамиката е основен подход, зародил се главно в теориите на З. Фройд, който изследва отношението между различните психични елементи и най-вече между динамиката на То-Аз-Свърхаз, чиято концепция Фройд развива и описва във втората си топка през

периода 1920–1924 г. Динамичната теория се интересува основно от взаимодействието на психичните сили – техните проявление и трансформация в несъзнаваната и съзнаваната част, а също от въздействието, което оказват върху личността спрямо нейното участие във външния свят. След Фройд мнозина изследователи работят в областта на психодинамиката¹: К. Юнг, А. Адлер, Анна Фройд, Е. Бърн и други.

Класическата психоанализа утвърждава своя подход в посока разрешаване на конфликта, идващ от противоборстващите импулси на „То“ и „Свръхаз“ в полето на Егото (Аз-а). По този начин Аз-ът бива изправен пред неизбежен сблъсък между нормата (забраната) на Свръхаз-а и инстинктивните подбуди на „То“.

Редно е да се направи разграничение между топичната Фройдова гледна точка за Аз-а и динамичната такава, която се осланя на тезите от втора топка. Спрямо топичната Аз-ът е поставен в зависимост от „изискванията на То, от заповедите на Свръхаз-а и от изискванията на реалността“ (Лапланш, Пангалис 2014: 33). От психодинамична гледна точка Аз-ът се разбира като „защитния полюс на личността, в невротичния конфликт“ (пак там), използващ защитни механизми, за да се предпазва от неприятни импулси, афекти и състояния.

Изхождайки от клиничния си опит и наблюденията върху психичните конфликти, проявяващи се чрез действията на „То“ като нагонен полюс ; „Аз“, като защитен агент ; Свръх-Аз“, като адвокат на външния свят, ръководен от система на забрани, Фройд стига и до заключението: „Открили сме в самия Аз нещо, което е несъзнавано и се държи съвсем като изгласаното...“ (Лапланш, Пангалис 2014: 41). И също: „сигурно е, че голяма част от самия Аз е несъзнавана...; само малка част от него се описва с термина предсъзнавано“ (Фройд 1997: 2). Тоест Фройд разглежда Аз-а в значителен аспект и като несъзнаван,

---

¹ Понятието „психодинамика“ може да се определи не само спрямо приноса на класическата психоанализа и теченията, възникнали пряко от нея (без значение в нейна подкрепа или противовес). Динамичните взаимоотношения на психичните елементи се разглеждат също и в позитивните, хуманистичните, екзистенциалните и трансперсоналните идеи, но тъй като те често са в различна посока, нека под „психодинамика“ разбираме идеите на класическата психоанализа и неофройдистките идеи.

изхождайки от теориите си в първа топка, където главно представя действията на сферите „съзнавано–предсъзнание–несъзнавано“ (подсъзнание).

В динамично отношение връзката „Аз–То“ се определя като: „Азът е все пак част от То, една част, изменена за определени цели от близостта на заплашителния външен свят. В динамично отношение той е слаб, своята енергия той заема от То“. И също: „Отношението към външния свят е станало определящо за Аз-а, той е поел задачата да го представя пред То, за негово добро, тъй като, ако не се съобразяваше с тази могъща външна сила, То едва ли би избегнало гибелта в своя сляп стремеж към задоволяване на нагоните. Изпълнявайки тази функция, Азът трябва да наблюдава външния свят, да съхрани в паметовите следи на своите възприятия верен негов образ, да отстранява чрез проверка в реалността онова, което вътрешни източници на възбуда добавят към този образ“ (Бренър 1991: 403–404), спрямо което се изхожда, че същността на Аз-а като енергия, същност и функция е произлязла от природата на То. „В началото на всичко е То“ – казва Фройд (Иванов 2010: 46).

Освен това Егото участва и в реалността на външния свят, подвластен и на нормите на Свръхаз-а, с което се установява друг въпрос, който остава неизяснен (защото липсва единомислие между класическата и неофройдистката анализа): „... не е лесно да се реши проблемът за енергията, с която разполага Аз-ът. Всъщност, ако той е пряк продукт на въздействието на външния свят, как е възможно той да взема оттам енергия, способна да действа вътре в психичния апарат, който по дефиниция използва своя собствена енергия?“ (Лапланш, Пангалис 2014: 42). Ако се отговори утвърдително на този въпрос, би се наложило премахване на сексуалната природа на либидото и преосмисляне на неговата функция. Психоанализата предлага и друг отговор: „Аз-ът е апарат, който се развива от системата „възприятие–съзнание“, като вътрешно образуване, което произлиза от определени значим възприятия, идващи не от външния свят изобщо, а от света на междучовешките отношения“ (Лапланш, Пангалис 2014: 44). С това на Аз-а се приписва и социална функция.

Освен социалната детерминираност в опит да се обясни и връзката на Аз-а с тялото сподвижниците на психоанализата откриват и

неговата биологична обусловеност: „... системата „Възприятие–Съзнание“ е повърхността на психичното. Тази гледна точка води до разбирането на психичния апарат като резултат от специализация на телесните функции, а на Аз – като краен продукт на дълга еволюция на адаптивния апарат“ (Лапланш, Пангалис 2014: 43). А самият Фройд споделя: „В крайна сметка Аз-ът възниква от телесните усещания, най-вече от онези, които идват от повърхността на тялото“ (пак там).

Така в класическата психоанализа Аз-ът е разглеждан като: „... много динамична субстанция. Той постоянно се изгражда, променя, развива...“ (Иванов 2010: 53).

Спрямо изложеното дотук може да набележим, че от една страна, Аз-ът е въввлечен в динамичен психичен конфликт в ролята му на медиатор, притежаващ само частична автономност между либидната То-енергия и строгостта на Свръхаз-а, а от друга – Аз-ът е и посредник между действителния свят и подсъзнанието. Той е представител на външния свят и цели да наложи този принцип на реалността върху принципа на удоволствието и овладяването на нагоните, идващи от „То“.

Обобщавайки ключовите идеи до момента, класическата психоанализа разглежда Аз-а като:

- интрапсихичен медиатор;
- посредник и защитен агент между външния свят и подсъзнанието, свързващ „принципа на реалността“ с „принципа на удоволствието“;
- несъзнаван в голямата си част и следователно не напълно автономен;
- динамична, постоянно променяща се субстанция;
- проявление на човешката физиология;
- продукт на „То“, изграден посредством еволюционните закони на адаптацията.

От тази множественост на гледните точки към „Аз“-а (и също спрямо тезите за структурата на психиката и личността) се повлияват и появилите се в последствие неофройдистки школи – всяка, даваща различен прочит на този феномен („аннафройдизъм“, „егопсихология“, „лаканианство“ и др.), а някои от близките и далечните ученици на психоанализата, дори утвърждават с времето свои собствени под-

ходи в противоположна посока – аналитичната юнгианска психология, психосинтеза на Р. Асаджолли и други.

Възгледи на К. Юнг за Аз-а

Когато през 1935 г. шейсетгодишният проф. Юнг е извикан да разкаже за своите иновативни възгледи пред лекарска общност в Лондон, той започва изложението си с искреното изказване:

„Всеки нов случай за мен е почти нова теория и сигурно тази гледна точка не е толкова лоша, ако вземем предвид колко млада е съвременната психология – тя е още в люлката си. И затова времето за обобщаващи теории положително още не е настъпило. Дори понякога ми се струва, че психологията не е разбрала нито мащабността на задачата си, нито объркването и потискащо сложно естество на своя предмет – психиката сама по себе си. Ние изобщо не можем да си представим точно какво означава това, че душата, от една страна, е обект на своето научно изследване, а същевременно – и негов субект“ (Юнг 2013: 14–15). Редно е да се оцени високо подобно признание, особено изречено от именития пионер в психодинамичните идеи, „бащата“ на аналитичната психология.

В своя подход Юнг също отделя важно място на Аз-а, подкрепяйки съществуването на личното несъзнавано, но и разширявайки теорията, като утвърждава ново измерение на несъзнаваното – колективното, за което твърди, че е населено от примордиални архетипови образи, представляващи унаследени представи в колективната психика. Колективното несъзнавано е: „общ психичен субстрат от свръхличностно естество, даден във всеки от нас“ (Юнг 1999: 11). Доказателства за това той намира в повтарящите се образи, продукт на сънищата и фантазията, които се откриват като символи в митологията, философията и религията на древните народи. Основното е, че главен архетип на несъзнаваното е т.нар. „цялостна личност“ (Self), за която Юнг твърди, че: „... обхваща всички психични феномени при човека. Тя изразява единството на личността като цяло... Тя е трансцендентно понятие... и това я характеризира като единица, която може да бъде описана само отчасти“. С това я въвежда като основополагащо понятие в психологията си, твърдейки, че: „Цялостната личност не е само център, но и целият кръг, който обхваща съзнавано

и несъзнавано; тя е център на тази тоталност, също както Аз-а е център на съзнанието“ (Шарп 2006: 232). А д-р Йоланде Якоби (близка до вътрешния аналитичен кръг) споделя: „Единственото съдържание на цялостната личност, което ние познаваме, е Азът“ (Якоби 2000: 172).

Спрямо това е по-разбираемо да се определят Аз-ът и неговото място в психичната структура като: „субектът на съзнание“ и който: „стои спрямо цялостната личност, както задвиженото спрямо задвижващия, или като обект към субект, защото определящите фактори, които се излъчват от цялостната личност, заобикалят Аза от всички страни, и следователно тя е над него. Цялостната личност, също като несъзнаваното, е налице а priori, а Азът се развива от нея“ (Шарп 2006: 14–16).

„Затова правя разлика между Аза и цялостната личност (Selbst), тъй като Азът е субект само на съзнанието ми, а цялостната личност е субектът на цялата ми психика, включително и несъзнаваната. В този смисъл цялостната личност представлява (идеална) величина, която включва Аза“ (Юнг 2005: 468).

Според Юнг: „Индивидуалният аз се чувства като обект на един непознат и по-висш субект“ (Якоби 2000: 172). Той представлява: „... онзи комплексен фактор, към който се отнася цялото съдържание на съзнанието. В известен смисъл той е центърът на полето на съзнанието, а доколкото това поле включва емпиричната личност, Азът е субект на всички личностни актове на съзнанието. Съотнесеността на дадено психично съдържание към Аза е критерий за осъзнаването му, защото едно съдържание не може да е съзнавано, ако не е било представено на субекта“ (Юнг 1995: 2). С това Юнг приписва на Аз-а: „висок континуитет и идентичност със самия себе си. Затова говоря и за Азов комплекс“ (пак там).

В този смисъл аналитичната психология определя Аз-а като централен комплекс в съзнателната сфера. Той е субектът, като към него се отнася цялото съдържание на съзнанието. Но Аз-ът не е еквивалентен на съзнанието, защото спрямо откритията си за функциите на личното и колективното несъзнавано, Юнг добавя: „Теоретично погледнато, съзнанието не може да има граници, защото е способно да се разширява до неограничени размери. Емпирически обаче то

винаги се сблъсква със своята ограниченост, когато се изправи срещу непознатото. Последното е съставено от всичко онова, което не знаем, т.е. което не е свързано с Аза като център на полето на съзнанието“ (пак там).

Аз-ът също не е равнозначен и на личността, която съдържа в себе си и несъзнавана част: „Личността като цялостен феномен очевидно не съвпада с Аза, т.е. с осъзнатата личност, а представлява величина, която трябва да се разграничава от Аза. Такава необходимост възниква, разбира се, само за психология, която се занимава с несъзнаваното. За нея обаче това разграничение е от най-голяма важност“ (пак там).

В тази юнгианска динамична перспектива личи едно от основните различия с класическата психоанализа – докато последната отдава природата на Аз-а на личното подсъзнание, теорията на Юнг определя произхода му в субординационна система, обхващаща тоталността (целостта) на съзнавано и несъзнавано, с което насочва развитието на индивида към „процеса на индивидуация“, чрез който процес: „човек преживява своята вътрешна човешка природа“ (Юнг 2002: 62). И също: „който създава един психологически индивид, т.е. една обособена, неделима единица, едно цяло“ (Юнг 1999: 281).

Дотук можем да обобщим, че юнгианската психодинамика разбира Аз-а като:

- център в полето на съзнанието;
- произхождащ от психичната цялост;
- комплекс, когато е съотнесен спрямо останалите елементи на съзнаваната психиката;
- притежаващ универсално измерение – когато се дефинира като архетип (цялостна личност, Self), проектиран като субективен Аз в сферата на самосъзнанието;
- субект на всички личностни актове на съзнанието.

Представи за Аз-а в трансперсоналните теории на Р. Асджоли и Е. Маслоу

Трансперсоналната психология се заражда в края на 60-те години на миналия век, от една страна, благодарение на откривателския, неуморен дух на Е. Маслоу, а от друга – на съвместната работа

на мнозина изследователи (като Р. Асаджоли, А. Сутич, Ст. Гроф, Дж. Фадиман, К. Уилбър и др.), изградили и популяризирали научния вид на трансперсоналната парадигма. Като „рожба“ на хуманистичната психология, трансперсоналното течение споделя убежденията ѝ, насочвайки философията си към реинтегиране на позитивната природа на човека, увърждавайки възгледа, че личността има потенциала да твори, преобразува и усъвършенства средата си, покорявайки своите собствени духовни висини (подобно на класическия хуманизъм от Ренесанса и древна Елада), вместо да робува подчинено на външния свят.

За настоящите цели обаче е важно да се отбележи, че трансперсонални идеи съществуват още преди официалното утвърждаване на този подход. Мнозина изследователи отдават вниманието си на трансперсонални феномени, но не всички ги наричат по този начин. Някои от по-известните са: Р. Асаджоли (с ранните му открия за свръхсъзнанието), Е. Маслоу (с проучванията върху его-трансценденцията и Б-потребностите), В. Франкъл (с утвърждаване важноста на ноологичното измерение в психиката); К. Юнг (с процеса на индивидуация в посока цялостната личност) и други.

В буквален превод латинската дума „trans“, означава ‘across, over, beyond’ (Oxford 1968: 1961), спрямо което терминът „transpersonal“, се разбира като ‘надличностен/надличностна’, т.е. трансперсоналната школа е психология, изследваща психичните състояния, които са над и отвъд личността.

Нека разгледаме съвсем мимоходом главните идеи на Е. Маслоу, касаещи трансперсоналната психология и вдъхновяващи цели обществени течения (като движението за развитие на човешкия потенциал „Human Potential Movement“). Спрямо надличностната сфера важен аспект от неговата теория за потребностите е преди всичко концепцията за Б-потребностите (Being-values), които личността следва в процеса на собственото си развитие, стремеж към здраве, постигане на автономия и други, които Маслоу нарича „себе-актуализация“. За него личността е способна да постига „върхови преживявания“ (при трансценденция на егото), изразяващи мотивацията за висш растеж, спрямо потребността на личността да бъде. Но „трансценденция“ не означава заличаване на Аз-а. За Маслоу „най-добрият път към его-трансценденцията е силната личност“ (Маслоу 2001: 291).

След множество изследвания той открива, че себеактуализиращите се индивиди следват повече своите метапотребности (потребност към истина, доброта, красотата, простота, осъзнатост и подобни ценности от метапорядък), а в подкрепа на зараждащото се трансперсонално течение той споделя: „Възникващата трансперсонална психология се занимава конкретно с емпиричното, научно изучаване и отговорно прилагане на получените от това резултати, свързани със ставането, с индивидуалните и общовидовите метапотребности, с крайните ценности, с обединяващото съзнание, върховите изживявания, ценностите на Битието, екстаза, мистичното изживяване, ... себеактуализацията, ... трансценденцията на аза, духа, единството, ... сакрализирането на ежедневието...“ (Маслоу 2001: 419). Аз-ът в тези идеи е способен не само да се себеактуализира в собственото си ежедневие, но и да се разширява чрез процеса на трансценденция: „Бих казал, че един от най-задоволяващите и завършени примери за его-трансценденция са любовните взаимоотношения между здрави хора“ (Маслоу 2001: 285).

Тези възгледи утвърждават един по-холистичен подход към разбирането на човешката природа: „речникът ни за психопатологията е много богат, но този за здравето и трансценденцията е много по-оскъден“, науката също трябва да може „да борави с проблемите на ценностите, индивидуалността, съзнанието, красотата, трансценденцията и етиката“ (Маслоу 2001: 413).

В най-общ вид хуманистичната психология изрязва следната позиция: „Неудовлетвореност от теориите, които поставят в центъра на вниманието психопатологията; признаване на потенциала на човек да расте; убеждението, че хората имат по-висши нужди и че са способни сами да разберат какво е правилно и какво не, да имат поведение, което съответства на по-висшето добро; вяра в крайните ценности като истина, щастие, любов и красота“ (Маслоу 2001: 414–415).

В идеите на Маслоу липсва ясно изградена теория за Аз-а и личността, но това може да разберем от неговия характер, за който той споделя: „Аз съм човек, който обича да разоравя целини, а сетне да ги оставя. Доскучава ми. Обичам да откривам, а не да доказвам. При мен голямото вълнение идва от окривателството“ (Маслоу 2001: 413).

Обаче други изследователи в полето на тези идеи формулират ясни теоретични концепции. Един от тях е италианският лекар и учен д-р Р. Асаджолли, който е първият, популяризирил психоанализата в Италия, но и който я надгражда след това чрез докторската си теза, създавайки подхода „психосинтез“, с което става част от хуманистичната и последстващата трансперсонална революция.

За това свидетелства Пиеро Феручи, един от близките му ученици: „Доколкото ми е известно, Роберто Асаджолли е единственият човек, който е взел лично и активно участие в протичането на двете отличителни и фундаментални революции в психологията през 20 век. Първата революция била раждането на психоанализата и дълбинната психология в началото на века: Асаджолли, който по онова време бил млад студент по медицина, представил своята докторска дисертация върху психоанализата, написана с подкрепата на Фройд и Юнг, издадена в списание „Jahrbuch“, и бил член на Фройдисткото общество в Цюрих – групата на първите пионери в психоанализата...

Втората революция, в която Асаджолли взел участие, включвала създаването на хуманистичната и трансперсонална психология през 60-те години... Основната идея била проста: ...хуманистичният и трансперсонален възглед, макар да не отричал откритията на другите школи, поставял главен акцент върху стремежа на организма към завършеност, върху потенциала на човешкото същество за растеж, разширяване на съзнанието, здраве, любов и радост“ (Sørensen, Birkholm 2018).

В своите възгледи Асаджолли определя централно място на Аз-а, предлагайки разработена от него структура на психиката. В нея Аз-ът е поставен в центъра на полето (обхвата) на съзнанието, наречен „личен, съзнателен Аз“. Като поле на съзнанието той определя: „... непосредствено осъзнаваната от нас част на личността ни. Непрекъснатият поток на усещанията, на образите, мислите, чувствата, на желанията и влеченията, достъпни за нашето наблюдение, анализ и оценка“. И към това добавя, че: „Аз-ът, който представлява точката на чистото самосъзнание, често се бърка с полето на съзнание, но в действителност те са съвършено различни. В това

може да се убедим по пътя на интроспекцията. Изменчивите съдържания на нашето съзнание (усещания, мисли, чувства и т.н.) – е едно, а Аз-ът, центърът на нашето съзнание – е друго. Съществуващото между тях различие в някакъв смисъл напомня различието между осветената зона на екрана и проектираните върху нея изображения“ (Ассаджолли 2016: 87–88).

В предложената картография на психиката д-р Асаджолли отделя две противопоставени сфери – тази на низшето несъзнавано (еквивалентно на Фройдовото подсъзнание) и на висшето несъзнавано, което той нарича „свръхсъзнание“.

Свръхсъзнанието е ниво, от което „ни се явяват висшите форми на интуицията и вдъхновението: художествено, философско или научно; гениалните творения, етичните „императиви“, стремежите към алтруистични действия. Това също така е източник на състоянията на съзерцание, просветление и екстаз. Тук се таят висши парасихични функции и духовни енергии“ (пак там).

Асаджолли подобно на Юнг също открива обединяващ елемент, съдържащ в себе си целостта на будното, ежедневно съзнание, тъй като личността не притежава непрекъснат поток на съзнание. Той го формулира като „трансперсонален Аз“ и определя мястото му като част от свръхсъзнанието, граничещ с колективното несъзнавано. Според психосинтезата между съзнателния Аз и трансперсоналния Аз не съществува отделяща разлика: „личният, съзнателен „аз“, трябва да се разглежда само като отражение на трансперсоналния Аз – негова проекция в областта на личността“ (Firman, Gila 2002: 39). Тоест личният аз не е част от трансперсоналния като отделно парче от самия него. За да си представим тази идея, Асаджолли дава пример с отразяващите се лъчи на слънцето върху водна повърхност, сранявайки личния аз с отражението, а трансперсоналия – със самото слънце: „В действителност няма два Аз-а, две независими и обособени същества. Има само Аз, което се проявява на различни нива на съзнателност и самопостижение. Отражението ни се струва от само себе си, но в действителност няма собствена субстанциалност. С други думи не нова друга светлина, а проекция на източника на светлина“ (Ассаджолли 2016: 89).

Между свръх- и подсъзнанието психосинтезът поставя „средното несъзнавано“ (като най-лесно достъпно за съзнателната психична дейност), в чието поле действия тъкмо Аз-ът, разглеждайки го като: „Най-елементарната, даже неразложима, неразличима част на нашето същество – с други думи ядрото на нашето същество. Природата на това ядро напълно се отличава от природата на останалите елементи, съставлящи нашата личност. Поради това то може да се яви в качеството на обединяващ център, който ръководи своето обкръжение и го организира в едно органично цяло“ (Ассаджолі 1994: 80).

Нещо повече – авторът определя Аз-а като: „единствената наша част, която никога не се изменя“ (пак там). Той също го нарича: „Състоянието на психологическа голота; ... съзнанието в неговият химически чист, неразтворен вид“ (Ассаджолі 1994: 82), с което утвърждава централното му място в полето на психиката, дефинирайки психологическата му функция като синтезиращ елемент на интрапсихичните сили.

Извеждайки водещите идеи, психосинтезът разглежда Аз-а като:

- вътрешния център на психиката;
- състоянието на психологическа голота;
- съзнанието в чист, „неразтворен“ вид;
- неизменима опорна точка за цялата останала личност;
- елементарен, неразложим елемент;
- ядро на личността;
- точка на чистото самосъзнание;
- проекция на по-висш, цялостен Аз.

Изводи

Изложеното в настоящия интерпретативен анализ дава основание да се изведат следните сходства и различия при изследване на Аз-феномена в психодинамичните и трансперсонални идеи. За по-ясно осмисляне, те могат да бъдат представени в следната таблица:

Класическата психоанализа, разглежда Аз-а като:	Аналитичната психология разглежда Аз-а като:	Трансперсонални възгледи на Е. Маслоу:	Психосинтезът разглежда Аз-а като:
Интрапсихичен медиатор.	Център в полето на съзнанието.	Аз-ът е способен да се себеактуализира, постигайки по-висши ценностни нива.	Вътрешен център на психиката.
Посредник между външния свят и подсъзнанието.	Произхождащ от целостта на психиката.	Аз-ът е способен да се разширява, трансцендентирайки се.	Неизменима, опорна точка на личността
Несъзнаван в по-голямата си част.	Психичен комплекс.	В личността е заложен естествен сремеж към висши ценности.	Елементарен, неразложим елемент.
Постоянно променяща се динамична субстанция.	Носещ универсално, архетипово измерение.		Проекция на повисш, цялостен Аз.
Проявление на човешката физиология.	Субект на всички личностни актове.		Ядро на личността.
Продукт на „То“.			Състоянието на психологична „голота“.

Видно е, че спрямо разгледаната психодинамична перспектива класическата анализа определя Аз-а като продукт на подсъзнанието, поставяйки го между конфликт на противоборстващи елементи. Юнгианската теория насочва природата му към „колективното несъзнавано“, както и пряко към архетиповото измерение. И при двете теории Аз-ът притежава несъзнавана част, но първата я приписва на личното несъзнавано, а втората – на универсалното, колективното. Аналитичната психология го поставя в центъра на съзнателната дейност, докато при Фройд подобни идеи не се срещат.

При двамата от родоначалниците на трансперсоналното течение, също се открива разлика. Е. Маслоу не се занимава активно с формулиране на ясно изградена теория за Аз-а (навярно защото професионалното му поприще е преди всичко в полето на психологията, а не на психиатрията), докато психосинтезата отдава особено внимание на мястото на Егото в психичната сфера, дори предлагайки свой собствен вариант на психична картография (Асаджоли е с психиатрично образование). Сходство между двете теории се открива в ясно зададения апел за ориентиране на психологията към повисшите, духовни нива, както и в приписването на позитивни качества на Азовата природа.

На втори план виждаме, че двете теории – на Юнг и Асаджоли, макар и зародени в различни течения, си приличат по фундаменталния си характер. Редно е да отбележим, че Юнговата психология е считана за „дълбинна“, докато тази на Асаджоли – за „височинна“ (height psychology), но въпреки това и при двете се откроява Азът, поставен в центъра на психиката, насочен към себепостижение, носещ повисш елемент в себе си (от „цялостната личност“ при Юнг и от „трансперсоналния Аз“ при Асаджоли). Разликата е, че психосинтезът разглежда Егото като неразложим елемент, докато Юнг му приписва едновременно централен, комплексен и универсален характер (което макар и да дава по-голям обхват на теорията, я превръща в по-неясна и концептуално трудно определяема).

В обобщение се налага умозаключението, че от четирите разгледани идеи само класическата анализа се различава основно от останалите. Юнговата, от своя страна, определя повече измерения и състояния на Егото, докато психосинтезата разглежда Аз-а като

неизменящ се елемент, проекция на по-висшата му природа. Към висшите психични нива принадлежат „метапотребности“, които, ако бъдат постигнати, личността се развива пълноценно и здравословно (Маслоу). Можем да заключим, че от своя страна, трансперсоналните идеи интегрират постиженията на психодинамичните, насочвайки личността в търсене на своята по-цялостна същност, утвърждавайки духовните ценности на обществото и тяхната реализация като здравословен и пълноценен начин на живот.

Заключение

Настоящата статия се опита да хвърли светлина в търсене на сходства и различия спрямо някои от известните теории за същността и мястото на Аз-а в структурата на личността в полето на психодинамиката и трансперсонализма. Разгледани бяха теориите на класическата психоанализа (в лицето на З. Фройд), концепциите на аналитичната психология (на К. Юнг), идеите за себеактуализацията и трансценденцията (на Е. Маслоу) и представите на психосинтеза (на Р. Асаджолли).

Разсъжденията не успяха да извършат по-задълбочен анализ на други ключови феномени в тези направления, като архетипите „сянка“ и „персона“; участието на Аз-а в динамиката на комплексите, соматичния характер на Егото (в аналитичната психология); функциите на „То“, „Свърхаз“ и динамиката „съзнавано–несъзнавано“ (при Фройд); „субличностите“ и „процеса на идентификация“ (при Асаджолли), което би задълбочило знанието за ролята на Аз-а в интрапсихичните взаимодействия. Това дава перспективи за по-нататъшни проучвания на многостранните гледни точки по въпроса в търсене на нови хоризонти за разбиране на човешката индивидуалност, изразяваща се при всеки от нас в най-съкровената си същност – вътрешния Аз.

БИБЛИОГРАФИЯ BIBLIOGRAPHY

1. **Асаджолли, Р.** Динамична психология и психосинтез// сп. *Идеи*, кн. 1., април 2016, с. 83–93 // **Asadzholi, R.** Dinamichna psihologia i psihosintez// sp. *Idei*, kn. 1., april 2016, pp. 83–93.

2. **Ассаджолли, Р.** Психосинтез: Теория и практика, М., 1994, –314 с. // **Assadzholi, R.** Psihosintez: Teoria i praktika, M., 1994.
3. **Бренър, Ч.** Въведение в психоанализата, С., 1993. // **Brenar, Ch.** Vavedenie v psihoanalizata, S., 1993.
4. **Иванов, П.** Приложна психоанализа. Т. 1, С.: Ахат, 2010. // **Ivanov, P.** Prilozhna psihoanaliza. T. 1, S.: Ahat, 2010.
5. **Лапланш, Ж., Понталис Ж.-Б.** Речник на психоанализата. С.: Колибри, 2014. // **Laplansh Zh., Pontalis Zh.-B.** Rechnik na psihoanalizata. S.: Kolibri, 2014.
6. **Маслоу, Е.** Мотивация и личност, С.: Кибеа, 2001. // **Maslou, E.** Motivatsia i lichnost, S.: Kibeа, 2001.
7. **Фройд, З.** Аз и То, С.: Евразия, 1997, e-book. // **Froyd, Z.** Az i To. S.: Evrazia, 1997, e-book.
8. **Фром, Е.** Човекът за себе си, С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 1995. // **From, E.** Chovekat za sebe si, S.: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 1995.
9. **Шарп, Д. К.-Г.** Юнг. Лексикон. Термини и понятия по аналитична психология. Плевен: Лере Артис, 2006. // **Sharp, D. K.-G. Yung.** Leksikon. Termini i ponyatia po analitichna psihologia, Pleven: Lege Artis, 2006.
10. **Юнг, К.-Г.** Архетиповете на колективното несъзнавано, Плевен: Евразия-Абагар, 2000. // **Yung, K.-G.** Arhetipovete na kolektivnoto nesaznavano, Pleven: Evrazia-Abagar, 2000.
11. **Юнг, К.-Г.** За основите на аналитичната психология. Тавистокски лекции, Плевен: ЕА, 1995. // **Yung, K.-G.** Za osnovite na analitichnata psihologia. Tavistokski leksii, Pleven: EA, 1995.
12. **Юнг, К.-Г.** ЕОН. Изследвания върху феноменология на цялостната личност, Плевен: Евразия-Абагар, 1995, e-book. // **Yung, K.-G.** EON. Izsledvania varhu simvolikata na tsyalostnata lichnost, Pleven: Evrazia-Abagar, 1995.
13. **Юнг, К.-Г.** Психологически типове, С.: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2005. // **Yung, K.-G.** Psihologicheski tipove, S.: UI „Sv. Kl. Ohridski“, 2005.
14. **Юнг, К.-Г.** Човекът и неговите символи, Плевен: Лере Артис, 2006, e-book. // **Yung, K.-G.** Chovekat i negovite simvoli, Pleven: Lege Artis, 2006.
15. **Якоби, Й.** Психологията на К.-Г. Юнг. Плевен: Лере Артис, 2000. // **Yakobi, Y.** Psihologiyata na K. G. Yung. Pleven: Lege Artis, 2000.
16. **Firman, J., Gila, A.** Psychosynthesis: A psychology of the Spirit, 2002, e-book.
17. **Oxford university press,** Latin Dictionary, 1968–1982.
18. **Sørensen, K. and Birkholm, H.** Roberto Assagioli: His life and work, article <https://kennethsorensen.dk/en/roberto-assagioli-his-life-and-work/> , [09.03.2018.]